

REFLECȚII PRIVIND DEFINIREA EFECTELOR NULITĂȚII ACTULUI JURIDIC CIVIL

Sergiu BOCA,
doctorand

SUMMARY

In the attempt to define the effects of nullity of the civil juridical act we should consider the general framework wherein the sanction of nullity is applied. Thus in order to provide an adequate definition of the concept of the effects of nullity, the correlation between the subject of the effects of nullity and other institutions or principles of the civil law should be considered.

SUMAR

În încercarea de a defini efectele nulității actului juridic civil, trebuie să avem în vedere cadrul general în care se aplică sancțiunea nulității. Astfel, pentru a oferi o definiție adecvată conceptului efectelor nulității, trebuie luate în considerație corelațiile în care se află materia efectelor nulității cu alte instituții și principii de drept civil.

Înainte de a trece la exercițiul definirii efectelor nulității, ne vom referi la câteva considerații de ordin general, care să constituie cadrul în care se pune și se rezolvă problema efectelor nulității.

În precizarea acestui cadru trebuie să pornim de la diferite corelații în care se află materia efectelor nulității. Astfel, efectele nulității nu trebuie privite ca ceva separat, întrucât ele se integrează în sistemul nulității actului juridic civil și, prin aceasta, în instituția mare a dreptului civil care este actul juridic. Acest aspect învederează cadrul larg în care se pune problema efectelor nulității, conexiunile multiple în care ea se găsește. Atragem atenția asupra acestui aspect întrucât înțelegerea amplă a efectelor nulității presupune o bună cunoaștere a întregii materii a actului juridic civil.

În cele ce urmează, vom prezenta ideile de principiu care trebuie avute în vedere în permanență, în procesul însușirii materiei efectelor nulității actului juridic.

În primul rând, se va avea în vedere esența nulității: sancțiune ce lipsește actul juridic numai de acele efecte care contravin finalității dispozițiilor legale, încălcate la încheierea actului juridic.

Menită să asigure respectarea

condițiilor de validitate a actului juridic stabilite de lege sau de părți, nulitatea trebuie, pe de o parte, să nimicească total acele efecte ale actului juridic care sînt potrivit scopului edictării condiției de validitate nesocotite, iar pe de altă parte, să lase neatînse celelalte efecte ale actului, care – prin ipoteză – sînt în concordanță cu legea sau cu voința părților [3, p. 336].

În al doilea rând, efectele nulității urmează să fie integrate (subordonate chiar) concepției dreptului civil al Republicii Moldova asupra nulității: preocuparea permanentă de a salva actul juridic de la desființare, ori de câte ori nu contravine legii sau regulilor de conviețuire socială.

În aplicația acestei idei se are în vedere nu numai salvarea actului în întregime (în totalitatea clauzelor și deci a efectelor sale), ci și salvarea unei sau unor clauze din act. Cu alte cuvinte, la nulitatea întregului act trebuie să se ajungă numai atunci cînd nu se poate salva nimic din act [4, p. 388]. Avîndu-se în vedere această idee, în literatura de specialitate autorii vorbesc despre o „prezumție în sensul nulității parțiale” [5, p. 353].

Astfel, din finalitatea nulității rezultă că nu este necesar ca ea să

desființeze acele efecte ale actului juridic care sînt în concordanță cu scopul condiției de validitate edictate de lege ori stipulate de părți. Drept urmare, nulitatea va fi în principiu parțială și numai în mod excepțional – totală.

În al treilea rând, efectele nulității trebuie văzute în strînsă legătură cu alte instituții și principii ale dreptului civil. Cu alte cuvinte, dispozițiile legale care reglementează condițiile de validitate a actului juridic nu trebuie privite în mod izolat, ci ele urmează să se aplice – în ce privește consecințele nerespectării lor – cu luarea în seamă a altor dispoziții și principii ale dreptului civil, chiar dacă acestea nu privesc valabilitatea actului. Această idee se impune mai ales atunci cînd e vorba de excepțiile de la regulile ce guvernează efectele nulității [4, p. 389].

În al patrulea rând, trebuie să subliniem că efectele nulității sînt aceleași, indiferent că e vorba de o nulitate absolută sau de o nulitate relativă. În acest sens, în doctrină s-a remarcat [6, p. 104] că ar fi o mare greșeală să se considere că nulitatea absolută ar avea efecte mai întinse ori mai radicale decît nulitatea relativă. Prin urmare, nu trebuie să se confunde, în ceea ce

privește efectele, nulitatea absolută cu cea totală și nici nulitatea relativă cu nulitatea parțială. Nulitatea relativă poate duce la desființarea în întregime a efectelor actului juridic, iar nulitatea absolută poate să determine numai o desființare parțială a efectelor actului.

După aceste scurte considerații introductive, ne vom orienta eforturile nemijlocit spre problematica definirii efectelor nulității actului juridic.

Termenul „efect” în materia actului juridic civil poate desemna fie efectul pe care l-a produs actul în mod concret, fie efectul pe care voințele individuale ar fi dorit să îl producă. Prin urmare, trebuie să facem distincție între efectul dorit de către cei care încheie un act juridic și efectele reale ale actului [7, p. 74].

Însă consecințele reale ale actului juridic – în funcție de specificul obiectului său ori de materia în care ia naștere – de cele mai multe ori exced scopului simplu al manifestării de voință a părților, actul fiind supus unor dispoziții legale ce trebuie respectate în considerarea valabilității sale de ordin juridic.

Nerespectarea în tot sau în parte a normelor juridice edictate pentru valabilitatea actului juridic atrage sancțiunea nulității, fapt care are implicații imediate asupra efectelor pe care respectivul act le-a produs sau le-ar putea produce [8, p. 323].

În ceea ce privește problematica definirii efectelor nulității actului juridic, în doctrină s-au exprimat mai multe opinii. Astfel, s-a susținut că prin efectele nulității actului juridic se înțeleg consecințele juridice ale aplicării sancțiunii nulității, absolute sau relative, a actului juridic încheiat cu încălcarea condițiilor de valabilitate stabilite de lege sau de părți [9, p. 434].

Potrivit altei opinii, prin efectele nulității se înțeleg consecințele pe care le are declararea nulității actului juridic [10, p. 207].

S-a considerat, de asemenea, că prin efectele nulității se înțeleg consecințele care intervin ca urmare a anulării unui act juridic în întregime sau numai a unei părți din el [4, p. 389].

S-a mai exprimat părerea că efectul general al nulității actelor juridice constă în negarea consecințelor juridice ale actului din momentul încheierii lui [11, p. 182].

Într-o altă opinie, pe care o susținem, prin efectele nulității actului juridic civil înțelegem consecințele juridice ale aplicării sancțiunii nulității, adică urmările datorate desființării în întregime sau în parte a unui act juridic civil care a fost încheiat cu încălcarea dispozițiilor legale referitoare la condițiile sale de validitate [12, p. 241].

Așadar, esența efectelor nulității este exprimată în chiar definiția nulității și constă în lipsirea actului juridic civil de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă.

În privința problemei definirii efectelor nulității, Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil” statuează: „Generic, efectul nulității constă în desființarea raportului juridic civil născut din actul juridic civil lovit de această sancțiune, restabilindu-se legalitatea” [2, p. 10].

Concret însă, efectele nulității diferă, în primul rând, după cum nulitatea este totală sau parțială, iar în al doilea rând, în funcție de ceea ce s-a întâmplat după încheierea actului juridic lovit de nulitate, mai exact, după cum actul a fost sau nu a fost executat și după cum

au fost sau nu au fost încheiate acte juridice ulterioare în legătură cu aceleași drepturi.

Sub cel de-al doilea aspect menționat mai sus, vom distinge următoarele ipoteze:

- dacă actul juridic nu și-a produs încă efectele, adică nu a fost executat pînă în momentul în care este anulat, aplicarea sancțiunii nulității înseamnă că acel act nu mai poate fi executat nici după acest moment, deci partea sau părțile actului juridic se află în situația în care nu ar fi încheiat actul juridic respectiv. În consecință, cel pentru care actul juridic ar fi urmat să dea naștere la drepturi subiective civile nu își va mai putea exercita aceste drepturi, care sînt socotite că nu s-au născut niciodată, iar cel pentru care actul urma să dea naștere la obligații civile nu va mai fi ținut să le aducă la îndeplinire [4, p. 389];

- dacă actul juridic și-a produs efectele, adică a fost executat, în tot sau în parte, pînă în momentul declarării nulității, lucrurile se complică din pricina situațiilor de fapt sau de drept create prin executarea prestațiilor ori din cauza faptelor care au putut interveni între momentul executării actului și momentul în care actul este declarat nul. În acest caz, aplicarea nulității înseamnă desființarea retroactivă a efectelor actului juridic contrare legii, cu corolarul său – restituirea reciprocă (sau, după caz, unilaterală) și integrală a prestațiilor efectuate în temeiul acestui act [3, p. 345]. Dacă actul juridic nu a fost executat în întregime, ci numai parțial, nu se va mai putea cere executarea a ceea ce a mai rămas de executat;

- dacă actul juridic a fost executat, iar, pînă în momentul declarării nulității, una dintre părțile acestuia a încheiat un act juridic

cu o terță persoană, prin care fie s-a transmis dreptul născut din actul nul, fie s-a constituit ori s-a transmis un drept în strânsă legătură cu dreptul născut din actul nul, aplicarea sancțiunii nulității presupune desființarea retroactivă a actului juridic executat (actul juridic primar), restituirea prestațiilor efectuate în baza acestui act, precum și desființarea actului juridic subsecvent [8, p. 325].

Din cele de mai sus rezultă că, în esență, efectul nulității actului juridic este exprimat foarte sugestiv prin adagiul latin *quod nullum est, nullum producit effectum*, ceea ce înseamnă că un act nul nu poate produce efecte.

Așadar, regimului interimar al nulității (*media tempora*), în care domină aparența de validitate a actului nul, i se pune capăt prin restabilirea legalității inițial sfidate, fie prin „repararea”, fie prin desființarea actului invalid. În plus, efectul de desființare impune logic admiterea ideii că actul nul a produs efecte intermediare, altfel sancțiunea nimicirii ar lovi în gol, fiind inutilă și illogică. Această desființare este efectul caracterial al nulității, ea fiind consecința firească a admiterii unei acțiuni în anulare. Dacă nulitatea este invocată pe cale de excepție, nu se va produce atît o desființare a actului, cît o consfințire a invalidității lui. Prin urmare, pentru a putea vorbi despre efectul esențial al nulității, trebuie să ne raportăm la o acțiune în nulitate, care a fost admisă, și să considerăm că actul nul a produs *media tempora* efecte [13, p. 539].

În consecință, subliniem faptul că în efortul de definire a efectelor nulității actului juridic civil trebuie avute în vedere următoarele momente:

- integrarea problemei în cauză în sistemul nulității actului juridic

și, prin aceasta, în concepția dreptului civil al Republicii Moldova asupra nulității;

- stabilirea corelației dintre efectele nulității și alte instituții și principii ale dreptului civil, care pot avea aplicație, directă sau indirectă, în această materie;

- evidențierea faptului că efectele nulității nu sînt omogene, particularizîndu-se în fiecare caz în parte, în funcție de întinderea pe care o primesc (determinînd nulitatea totală sau parțială a actului) și de împrejurările ce au succedat încheierii actului juridic lovit de nulitate (executarea sau neexecutarea actului, încheierea de acte juridice ulterioare în legătură cu actul nul).

Recenzenți:

Veaceslav PÎNZARI,
doctor în drept,
conferențiar universitar;
Eduard BOIȘTEANU,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

2. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil”, nr. 1 din 7 iulie 2008. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 4-5.

3. Cosma D. *Teoria generală a actului juridic civil*. București: Ed. Științifică, 1969.

4. Pop A., Beleiu Gh. *Drept civil. Teoria generală a dreptului civil*. București: Universitatea din București, 1980.

5. Ionașcu Tr., Barasch E. *Tratat de drept civil*. Vol. 1. *Partea generală*. București: Ed. Academiei RSR, 1967.

6. Popescu T. R. *Drept civil*. Vol. I. București: Oscar print, 1994.

7. Vasilescu P. *Relativitatea actului juridic civil*. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat. București: Rosetti, 2003.

8. Răducan G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2009.

9. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. I. Coordonatori: Buruiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006.

10. Baieș S., Roșca N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: Cartier, 2004.

11. Гутников О. В. *Недействительные сделки в гражданском праве (теория и практика оспаривания)*. Москва: Статут, 2007.

12. Boroi G. *Drept civil. Partea generală. Persoanele*. București: ALL BECK, 2001.

13. Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. *Introducere în dreptul civil*. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008.